

***Problemi sjevernog Jadrana, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti –
Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci s Područnom jedinicom u
Puli, sv. 15 (2016.), 204 str.***

Novi, petnaesti svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana* koji je izašao 2016. godine u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i pripadajuće Područne jedinice u Puli, donosi niz novih znanstvenih i stručnih članaka te prikaza, ocjena i osvrti iz domene humanističkih i društvenih znanosti u svezi sa sjevernojadranskim hrvatskim prostorom, odnosno zapadnom Hrvatskom (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar i Lika). Glavni je i odgovorni urednik ovoga sveska prof. emerit. Miroslav Bertoša.

Časopis je podijeljen na dvije osnovne cjeline: »Rasprave i članci« te »Ocjene, prikazi i osvrti«. Cjelina »Rasprave i članci« (str. 7 – 179) sastoji se od šest radova.

Prvi je rad Ivica Zvonara pod naslovom »Pisma Ivana Kostrenčića upućena Franji Račkome u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti« (9 – 33). U njemu autor daje kratku analizu 52 pisma koje je Ivan Kostrenčić, istaknuti hrvatski sveučilišni knjižničar i kulturni djelatnik, u razdoblju od 1866. do 1892. godine uputio Franji Račkome. Pisma se čuvaju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, u sklopu ostavštine Franje Račkoga, ujedno prvoga predsjednika Akademije. Autor ističe značaj korespondencije kao izvora za uvid u znanstveno, kulturno i političko djelovanje dvojice spomenutih istaknutih hrvatskih intelektualaca u drugoj polovici šezdesetih i prvoj polovici sedamdesetih godina 19. stoljeća. Posebno je zanimljiv dio korespondencije koji se odnosi na problematiku sudbine arhivskoga gradiva povezanoga s urotom Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana. Iz korespondencije se također daju iščitati stavovi Kostrenčića i Račkoga o tadašnjim političkim zbivanjima u Habsburškoj Monarhiji, posebno onima u svezi sa sudbinom hrvatskoga naroda.

Sljedeći je rad Željka Klaića pod naslovom »Hrvatski tisak i općinski izbori u Tinjanu na početku XX. stoljeća« (35 – 72). Autor pruža kratak prikaz osnovnih političkih i socijalnih zbivanja u Istri na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće s posebnim osvrtom na situaciju u Općini Tinjan. Istaknute su promjene u istarskom političkom spektru koje su se događale na prijelazu stoljeća. Nacionalni pokret Hrvata i Slovenaca u Istri ulazi u period stagnacije, a dotadašnja vodeća Hrvatsko-slovenska narodna stranka doživljava poraz od strane talijanskih liberala. To je objašnjeno učincima talijanske propagande, zaduženošću seljaka kod talijanskih trgovaca i posjednika, nedovoljno izgrađenom nacionalnom svijesti te međusobnim sukobima unutar hrvatskih redova. Autor posebno analizira djelovanje poznatih hrvatskih tiskovina, poput *Obzora*, *Naše sloge*, *Narodnoga lista* i *Glasa Istre* te političkih udruženja, kao što su Istarsko političko društvo (*Societa Politica Istriana*), Političko društvo *Edinost* iz Trsta, Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri i drugih u odnosu na tadašnja politička previranja.

Igor Stanić u radu »«Jedan od najtežih dana u Uljaniku!» – štrajk u brodogradilištu Uljanik 1967. godine« (73 – 95) analizira povod, uzroke i posljedice spomenutoga štrajka.

Uzroci koji su doveli do štrajka odnose se na novu gospodarsku reformu pokrenutu u svrhu postizanja veće slobode tržišta, veće učinkovitosti poslovanja te uključivanja Jugoslavije u međunarodnu podjelu rada. Cilj je bio uvođenje sustava poznatoga kao tržišni socijalizam, no zbog početnoga se nesnalaženja poduzeća u novim tržišnim uvjetima radi uštede troškova pribjegavalo raznim mjerama, kao što su smanjivanje plaća i otpuštanje radnika. To je dovelo do revolta radnika u mnogim poduzećima, a toga nije bio pošteđen ni Uljanik. Autor se bavi analizom zapisnika Upravnoga odbora, Radničkoga savjeta, Tvorničkoga odbora sindikata te glasila radnoga kolektiva brodogradilišta Uljanik *Informator*, temeljem kojih daje prikaz spomenutih zbivanja u Uljaniku te pruža širu sliku položaja radnika u sustavu radničkoga samoupravljanja.

Robert Dorčić u radu »Valentin Lucas – skica za biografiju slikara iz Kraja« (97 – 112) nastoji rekonstruirati biografiju slikara Valentina Lukasa na temeljima fikcijskih i autobiografskih zapisa Viktora Cara Emina te njihove usporedbe s dostupnim povijesnim i drugim vrelima i rezultatima terenskoga istraživanja. Slikar i njegov život bili su nadahnuće mnogim Carevim literarnim djelima, od kojih se posebno ističe novela *Bez slave*, a spominje ga i u svojoj autobiografiji. Slikar je još od sedamdesetih godina 19. stojeća živio u Kraju, mjestu u kojem je Car Emin proveo rano djetinjstvo. Njihovi su susreti i druženja bili česti još od vremena piščeva djetinjstva, a nastavili su se i za vrijeme njegovih kasnijih posjeta tom mjestu. Autor izražava nadu da će njegov rad probuditi znanstveni interes kod stručnjaka raznih profila za daljnje proučavanje života i stvaralaštva toga nedovoljno poznatoga i nedovoljno cijenjenoga umjetnika.

Rad Sandija Blagonića naslova »Istrijanski *regere fines*: tradicijska kultura i Balkan u diskurzivnoj konstrukciji identiteta« (113 – 132) bavi se analizom diskursa o tradicijskoj kulturi i Europi, odnosno Balkanu, te konstrukcijom identiteta radi potreba aktera regionalne političke scene. Detaljnije su obrađeni primjeri iz istarskoga političkog života u kojima se elementi tradicijske kulture upotrebljavaju u svrhu naglašavanja identitetske različitosti Istre spram ostalih dijelova Hrvatske, i to sukladno binarnoj opreci između Europe i Balkana. Pritom se opreka Europe i Balkana drži sukladnom oprekama između naprednoga i nazadnog, reda i nereda, moralnoga i nemoralnog i dr. Stoga se istarski mentalitet i istarska regionalna politička praksa IDS-a često prikazuju kao nešto pripadajuće Europi i europskim vrijednostima dok se nacionalistički diskurs, karakterističan za ostale dijelove Hrvatske, izjednačuje s balkanskim vrijednostima. Na nacionalnoj je razini također prisutan diskurs koji se bavi konstrukcijom identiteta, ali u svrhu naglašavanja opreke između Hrvatske kao europske države te Balkana, odnosno srpske politike i Srba uopće, kojima se pripisuje balkansko obilježje.

Posljednji u nizu rad je Tihomire Stepinac Fabijanić pod naslovom »Tradicijska kultura uz Lujzijanu i Karolinu. Povijesni putopis kroz Gorski kotar i Prikuplje« (133 – 179). Pisan u obliku putopisa rad opisuje putovanje povijesnim cestama Lujzijanom i Karolinom referirajući se posebno na materijalnu i duhovnu baštinu krajeva uz spomenute ceste iz vremena njihove izgradnje te njihove preživjele elemente u današnjem vremenu. Rad je prvotno nastao kao prilog knjizi *Lujzijana 1811. – 2011.* koja je trebala biti izdana povodom

200. obljetnice izgradnje te povijesne ceste. Budući da knjiga nikad nije publicirana, rad je objavljen ovdje u proširenu i dopunjenu izdanju. Podijeljen je na tri glavna poglavlja, a svako se pojedino poglavlje referira na određen povijesni okrug iz područja Primorja i Gorskoga kotara uz rijeku Kupu do Karlovca, sukladno regionalno-administrativnoj podjeli iz vremena Austro-Ugarske u 19. stoljeću. Prvo se poglavlje odnosi na Riječko-bakarski okrug, drugo na Lovransko-delnički i Severinski okrug, a treće na Karlovački okrug – Prikuplje. Svako se od poglavlja sastoji od elemenata koji opisuju tradicijsku arhitekturu, narodnu nošnju, tradicijske kućne djelatnosti, rukotvorine i vještine te običaje i svetkovine svakoga od spomenutih krajeva, uz referenciju na tradicijske aspekte u suvremenosti. U svrhu rada prikupljeni su razni bibliografski podatci koji se najviše odnose na autore s prijelaza 19. na 20. stoljeće (D. Hirc, E. Laszowski, R. Strohal i dr.), a korišteni su i etnološki zapisi autorice nastali prilikom terenskih istraživanja u Primorju i Gorskom kotaru tijekom niza godina, kao i podatci iz projekta »Putovi baštine – s obje strane rijeke Kupe« koji je autorica pokrenula i vodila početkom ovoga stoljeća. Kao fizička poveznica cijeloga područja od risnjačkoga masiva ponad Rijeke preko Gorskog kotara i prikupskoga kraja sve do Karlovca nameće se rijeka Kupa. U tradicijskoj kulturi primorskih i goranskih krajeva mogu se pronaći mnoge zajedničke karakteristike i međusobni povijesni utjecaji, poput prisutnosti feudalnih gospodara Frankopana i Zrinskih koji su iskorištavajući kraj i njegove resurse doprinijeli njegovu povezivanju i znatnim demografskim pomacima. Autorica napominje da je kasnija faza izgradnje cesta Karoline i Lujzijane zajedno s izgradnjom željeznice doprinijela jačem razvoju, osnivanju i urbanizaciji cijeloga područja, ali i gubljenju autohtonosti te propadanju materijalne i nematerijalne, odnosno duhovne baštine. Ovaj rad stoga predstavlja pokušaj doprinosa boljem poznavanju prošlosti i valorizaciji tradicijskih vrijednosti te njegovanju i čuvanju nasljeđa krajeva uz rijeku Kupu i povijesne ceste Karolinu i Lujzijanu.

Cjelina »Ocjene, prikazi i osvrti« (181 – 201) sastoji se od pet radova. David Orlović sastavio je prikaz pozamašna djela *Atlantico orientale. Atlante storico di un litorale mediterraneo (Istočni Jadran. Povijesni atlas jednog sredozemnog primorja)* (183 – 186) autora Egidija Ivetića u izdanju Centra za povijesna istraživanja (Centro di Ricerche Storiche) u Rovinju. U tekstu napominje da je riječ o tematsko-povijesnoj sintezi cjelokupne povijesti istočne obale Jadranskoga mora, obogaćenoj najnovijom literaturom i historiografskim pristupima praćenim kartografskim prikazima. Danijela Doblanović donosi prikaz knjige *Studije o drvenim oltarima i skulpturi 17. stoljeća u Istri* (187 – 190) autorice Jasne Zajec koja je u ovome djelu objavila rezultate dugogodišnjih istraživanja drvenih oltara i skulptura 17. stoljeća na području Istre. Mateja Fumić je u tekstu pod naslovom »Promicanje kulturne baštine Lovranštine« (191 – 195) prikazala četvrti broj *Zbornika Lovranščine* u izdanju Katedre Čakavskoga sabora Lovran. Maja Polić osvrnula se na knjigu Josipa Celića *Stanovništvo grada Paga za francuske uprave po anagrafu iz 1810. godine* (196 – 198) u izdanju Matice hrvatske – Ogranak Pag istaknuvši kako je djelo dr. sc. Josipa Celića nezaobilazan izvor za poznavanje povijesti otoka i grada Paga s početka 19. stoljeća. Posljednji je prikaz sastavio Josip Celić, a odnosi se na djelo *Časopis »Zora« (1917.-1918.)*:

Paška perjanica Hrvatskoga katoličkog pokreta (199 – 201) koje je priredio Igor Radeka, a objavila također Matica hrvatska – Ogranak Pag.

Unatoč neveliku opsegu, petnaesti svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana* sadrži niz zanimljivih radova povijesne, etnološke, politološke, kulturno-povijesne i druge tematike, prostorno i kulturološki povezanih s hrvatskim sjevernojadranskim prostorom.

Hendi Hrelja